

Attila AMBRUS

PÁL BINDER ȘI SPAȚIUL INTERCULTURALITĂȚII

PAUL BINDER UND DER INTERKULTURELLE RAUM

***Zusammenfassung:** Paul Binder kennen die Leser seiner Werke als Heimathistoriker, dessen Arbeiten die Erschliessung der gemeinsamen Vergangenheit der siebenbürger Rumänen, Ungarn und Sachsen als Ziel hatten. In seinen Werken ist die Ideologie des Transilvanismus zu spüren. Seiner Meinung entsprechend ist Siebenbürgen die gemeinsame Heimat der Rumänen, Ungarn und Sachsen, wo nicht nur der Multikulturalismus, sondern auch der Interkulturalismus zur Geltung kam, d. h. nicht das Nebeneinanderleben der Kulturen, sondern deren gegenseitige Einfluss aufeinander hat das geistige Leben geformt. Paul Binder war gegen jedwelche historische Dogmen, er lehnte den Nationalismus und spekulative Theorien ab. Die Erschliessung der gemeinsamen Vergangenheit Siebenbürgens, sowie die Initiative der Fortsetzung dieser Erschliessung sind den Werken von Paul Binder zu verdanken.*

Geograful Pál Binder este cvasinecunoscut comunității maghiare din Brașov și din Transilvania. Sunt puțini cei care au avut șansa și privilegiul de a-l asculta la o oră de geografie. Printre acești puțini mă număr eu.

Pentru unii maghiari, istoricul și geograful Pál Binder întruchipa figura intelectualului eminent, autor al mai multor cărți, tratate și articole despre trecutul comunităților maghiare din Brașov, respectiv, din împrejurimile Brașovului, despre originile protestantismului din Țara Bârsei sau despre breslele din Transilvania.

Pentru alții, Pál Binder era ultimul reprezentant al curentului transilvanist. Apărut în perioada interbelică, transilvanismul se dorea – la început – proiecția ideologică a relației specifice de discordie dintre conștiința stării și conștiința identității. Constelația istorico-politică, altfel spus, experimentarea existenței minoritare a apărut ca un moment de discontinuitate în manifestarea continuă a conștiinței, a identității naționale.

Transilvanismul era o ideologie tipic moralizatoare și extrem de potrivită pentru atenuarea, aplanarea, dizolvarea opoziției dintre stare și identitate, dintre soarta de minoritar și conștiința apartenenței la maghiarime. Pe fundamentul efectelor negative, al experiențelor de viață dureroase, ideologia transilvanistă urmărea producerea unui efect moral pozitiv. Moralitatea devine, mai apoi, productivă, creatoare de valori. Iată formula originală a transilvanismului: în contextul posibilităților reduse de naștere spiritului uman universal, datorită unui efort intelectual intens. Spiritul universal acceptă interculturalitatea drept singurul model de conviețuire într-un mediu multiethnic, multilingvistic și multiconfesional. În perioada interbelică, atunci când într-o familie de intelectuali (tatăl, inginer sas, mama, învățătoare la secția maghiară) s-a născut Pál Binder, era un lucru firesc ca importanta comunitate săsească (care număra atunci aproape 800 de mii de suflete) să-și numească regiunea natală Siebenbürgen, în timp ce comunitatea maghiară (și mai numeroasă, de aproape 1,5 milioane de suflete) o chema Erdély, iar majoritarii, românii, vorbeau de Transilvania. Faptul că nu doar intelectualii,

dar și oamenii de rând ai Brașovului, ai Bodului (unde Pál Binder a văzut lumina zilei) cunoșteau toate cele trei limbi vorbite în regiune, se numără, de asemenea, printre locurile comune cunoscute de toate lumea. În schimb, poate nu strică să pomenim că, la vremea respectivă, tinerii intelectuali manifestau interes față de cultura grupurilor etnice din mediul lor de viață nu doar din obligație profesională.

În anii șaptezeci, interculturalitatea transilvăneană era considerată o atitudine intelectuală periculoasă, foarte puțini având curajul s-o afișeze fățiș. Excepție făceau doi cercetători de renume, geograful și istoricul Pál Binder, respectiv, arhivistul Gernot Nussbächer.

După studierea detaliată a teoriei referitoare la spațiul carpato-dunăreano-pontic, Pál Binder și-a îndreptat atenția către geografia istorică și disciplina istoriei. A publicat, la Editura Kriterion, două volume cuprinzând însemnările de călătorie ale unor peregrini în Europa de altădată și ale unor călătorii efectuate în Imperiul Otoman. În *Cuvântul înainte* din volumul apărut în 1976, Pál Binder menționează: „Călătorilor ardeleni ce străbăteau meleagurile Țării Românești ca să ajungă la Adrianopole/Edirne sau Istanbul, Valahia le era atât de bine cunoscută, încât rareori notează ceva în jurnalul lor de călătorie”. La sfârșitul anilor șaptezeci însă relațiile politice, economice și culturale dintre români, maghiari și sași erau prea puțin cunoscute, propaganda comunistă a rescris istoria multiseclară a celor trei popoare, folosind ca fir roșu lupta de clasă care, în viziunea propagandiștilor, se transforma într-o luptă de neatârnare națională.

Intelectuali precum Pál Binder sau László Makkai aveau prea puține șanse să-și publice tratatele despre conviețuirea și istoria relațiilor comunităților etnice (românești, săsești, maghiare și sârbești) din Transilvania. Deși László Makkai afirma răspicat:

În Europa nu mai există alte două popoare al căror sol etnic să se suprapună pe un teritoriu atât de mare ca în cazul popoarelor maghiar și român – pe harta etnografică din Transilvania se găsesc serii întregi de sate și de orașe cu populație mixtă – dacă includem și al treilea grup etnic, cel al sașilor, popoarele din regiune sunt condamnate la conviețuire inseparabilă.

În timp ce regimul Ceaușescu vindea sașii pe capete și făcea eforturi disperate să confiște istoria, limba și demnitatea maghiarilor, Pál Binder publica o serie de articole care atestau trecutul comun și interferențele culturale creatoare de valori ale celor trei națiuni. Iată câteva titluri: *Contribuții la geneza Paliei de la Orăștie, operă de colaborare a cărturarilor din Țara Românească, Transilvania și Banat* (1969); *Istoria relațiilor dintre Ținutul Secuiesc și Țara Bârsei* (1971); *Ungarisch-sächsische Beziehungen auf dem Gebiete des Schulwesens* (1973); *Intelectuali maghiari la Curtea domnitorilor moldoveni și vlahi* (1978), *Constantin Brâncoveanu și negustorii din Transilvania* (1989). Lucrarea de căpătâi o constituie însă volumul apărut în 1982 sub titlul *Trecutul nostru comun*, cu subtitlul: *Conviețuirea românilor, maghiarilor, germanilor și slavilor balcanici în sate și orașe în timpul feudalismului*. La prima vedere, lucrarea vorbește despre vremuri apuse – satele și orașele României socialiste erau condamnate la desființare, împreună cu comunitățile care le populau. Nu doar conviețuirea, dar însăși viața se afla sub semnul întrebării. Dincolo de studierea temeinică a conlucrării dintre oamenii de diferite etnii și confesiuni din Evul Mediu (de fapt, în perioada globalizării feudale), Pál Binder vorbește explicit și despre posibilitatea reînchegării acestor vechi relații interetnice. Mai mult, el ajunge să formuleze principiile modalităților conviețuirii etnice. Modelul oferit de Pál Binder în 1982,

interculturalismul, experimentat și aplicat în Transilvania feudală, pare un model mult mai viabil decât modelul multicultural propus actualmente de guvernele Statelor Unite ale Americii și al Uniunii Europene.

Iată motivul pentru care Pál Binder este considerat de către rafinații observatori ai istoriei gândirii transilvănene, ca istoricul literar Béla Pomogáts din Budapesta, drept unul dintre cei mai de seamă gânditori ai perioadei postbelice. Pál Binder a evitat capcana ideologiei, a rămas un consecvent și prudent om de știință care nu s-a hazardat în emiterea de supoziții și teoreme. Credea că istoria este o știință exactă, însă – odată falsificată – ea poate deveni foarte periculoasă.

Nu s-a abătut de la acest principiu nici măcar o clipă, deși cariera lui putea fi mult mai strălucitoare dacă accepta unele compromisuri.

Cu toate că profesional făceam față amândoi exigențelor cerute unor oameni de știință [scria dr. Paul Cernovodeanu despre Pál Binder și despre colaborarea lor științifică], totuși eram ținuți pe loc și ocupam în societate o poziție modestă, el era un simplu profesor de liceu... Regimul comunist nu avea încredere în noi, nu aveam o origine sănătoasă, nu eram înscriși în partid și nu ne interesa politica.

La rândul său, Pál Binder nota următoarele:

Deși eram printre primii din generația mea care își dăduseră doctoratul, din cauza statutului meu de minoritar, nu am putut să ocup o catedră universitară. Am fost, în schimb, audiat de mai multe ori la Securitate.

Nu statutul de minoritar al lui Pál Binder era cel mai mare obstacol în ocuparea unei catedre universitare. Știm cu toții că puterea totalitară urmărea asimilarea etnică și culturală a minorităților, dorea uniformizarea maselor și nu tolera pe cei care argumentau superioritatea societăților (fie ele și feudale) bazate pe conviețuire, conlucrare și pe dezvoltarea relațiilor culturale interetnice.

Poate au dreptate cei care afirmă că Pál Binder a fost ultimul reprezentant al transilvanismului. Înclin să cred că – deși a reprezentat, fără doar și poate, transilvanismul clasic – el a întemeiat mai degrabă o școală de gândire nouă, pe care a numit-o pozitivismul istoric. Eu însă aș numi-o noua interculturalitate (un curent care putea să apară doar în Transilvania și doar la Brașov).

Dacă cineva se aventurează să caute sensul termenului *intercultural* pe Wikipedia, găsește prea puține repere, date. Iată unul dintre ele:

O cultură poate fi înțeleasă ca un grup de oameni, cu o identitate comună bazată pe atribuții comune, atitudini, practici comune etc. Cultura poate fi definită de limba uzitată, de modul de a gândi, modul de viață, instituții, legi, reguli, de etică, practici sexuale, obiecte materiale. Când doi oameni ale căror culturi diferă într-o mai mare măsură, interculturalitatea începe să funcționeze.

Cât de simplu!

Recitind articolul îmi dau seama, totuși, de ce relațiile interculturale sunt atât de dificil de realizat. O astfel de interacțiune necesită oameni cu o cultură solidă, ceea ce îl caracteriza întru totul pe Pál Binder. Cu ocazia întâlnirilor pe care le-am avut la redacția săptămânalului Brassói Lapok (prea puține, din păcate), abordam și subiectul interculturalității. Pál Binder afirma că interculturalitatea elimină întregul balast pe care îl poartă în sine multiculturalismul: tendința de asimilare a culturii minoritare privite ca

inferioară doar din cauza numărului mai mic de persoane care o formează. Rolul interacțiunii culturilor într-un spațiu comun, așa cum se prezintă Brașovul, Transilvania, Europa de Est (de fapt, întreaga Europă), este de a construi o cultură civică pe principiul libertății, al drepturilor omului. Interculturalitatea poate fi prolifică doar în democrație, acolo unde drepturile individuale și colective sunt asigurate.

La treizeci de ani de la apariția lucrării *Trecutul nostru comun* și la mai bine de un deceniu și jumătate de la dispariția prematură a lui Pál Binder, sunt tentat să-i dau dreptate lui Béla Pomogáts. Pál Binder a fost un eminent geograf, istoric, un gânditor profund, democrat și umanist.

Mă gândesc că o alee din Brașov-Kronstadt-Brassó ar putea purta numele lui: strada Pavel Binder-Paul Binder Gasse-Binder Pál utca. Ar fi calea spre acel spațiu al interculturalității în care omul de știință omagiat astăzi credea cu tărie.